

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΘΗΝΩΝ

ΝΟΜΙΚΗ ΣΧΟΛΗ

ΤΟΜΕΑΣ ΔΗΜΟΣΙΟΥ ΔΙΚΑΙΟΥ

ΜΑΘΗΜΑ : ΑΤΟΜΙΚΑ & ΚΟΙΝΩΝΙΚΑ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ

ΕΠΙΒΛΕΠΩΝ ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ : ΑΝΔΡΕΑΣ Γ. ΔΗΜΗΤΡΟΠΟΥΛΟΣ

ΛΕΚΤΟΡΑΣ : ΣΠΥΡΙΔΩΝ ΒΛΑΧΟΠΟΥΛΟΣ

ΑΚΑΔΗΜ. ΕΤΟΣ : 2005 – 2006

**Θέμα εργασίας : « Παράνομα αποδεικτικά μέσα και διακρίβωση
ιδιαίτερα σοβαρών εγκλημάτων ».**

ΟΝΟΜ/ΜΟ : ΓΚΑΝΙΑΤΣΟΥ ΠΑΡΑΣΚΕΥΗ

Α.Μ. : 1340200400075

ΕΞΑΜΗΝΟ ΣΠΟΥΔΩΝ : Δ΄

ΤΗΛΕΦΩΝΟ : 2109712582

Συντομογραφίες

ΑΚ	(= Αστικός Κώδικας)
ΑΠ	(= Άρειος Πάγος)
απόφ.	(= απόφαση)
αριθ.	(= αριθμός)
άρθ.	(= άρθρο)
Βλ.	(= Βλέπε)
εδ.	(= εδάφιο)
ΕΕΝ	(= «Εφημερίς Ελλήνων Νομικών» νομικό περιοδικό)
έκδ.	(= έκδοση)
εκδ. οίκος	(= εκδοτικός οίκος)
επ.	(= επόμενα)
ΕΣΔΑ	(= Ευρωπαϊκή Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου)
ΕφΠειρ	(= Εφετείο Πειραιώς)
ημιτ	(= ημίτομος)
κ.λ.π	(= και λοιπά)
ΚΠολΔ	(= Κώδικας Πολιτικής Δικονομίας)
ΚΠοινΔ	(= Κώδικας Ποινικής Δικονομίας)
ΝοΒ	(= «Νομικό Βήμα» νομικό περιοδικό)
ν.	(= νόμος)
ό.π.	(= όπου παραπάνω)
παρ.	(= παράγραφος)
π.δ.	(= προεδρικό διάταγμα)
περιθ.	(= περιθώριο)
ΠΚ	(= Ποινικός Κώδικας)
ΠοινΧρ	(= Ποινικά Χρονικά)
Σ	(= Σύνταγμα)
σ.	(= σελίδα)
σημ.	(= σημείωση)
τομ	(= τόμος)

Πίνακας Περιεχομένων

«Το Θέμα».....	4
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ : Παράνομα αποδεικτικά μέσα και αποδεικτικές απαγορεύσεις.....	6
1. Ιστορική αναδρομή	6
2. Αναζήτηση της αλήθειας στη δίκη και αποδεικτικά μέσα	7
3. Αποδεικτικές απαγορεύσεις (ορισμός – διακρίσεις – λειτουργία).....	8
4. Σύγκρουση με ατομικά δικαιώματα – αρχή αναλογικότητας	10
5. Άρθρο 19 παρ. 3 του Συντάγματος.....	11
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ : Τα παράνομα αποδεικτικά μέσα στην ποινική δίκη.....	13
1. Γενικά.....	13
2. Ανάλυση άρθρων 9, 9Α και 19 του Συντάγματος	14
3. Επεμβάσεις στην ιδιωτική ζωή του ατόμου	19
4. Εκτίμηση της δυνατότητας χρήσης παράνομων αποδεικτικών μέσων στην ποινική δίκη.....	21
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΡΙΤΟ : Τα παράνομα αποδεικτικά μέσα στην πολιτική δίκη.....	23
1. Γενικά.....	23
2. Βασικές απόψεις στη δικονομική θεωρία.....	24
3. Νομολογιακή βάση του θέματος	25
4. Στάθμιση συμφερόντων	27
ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑ	28
ΠΕΡΙΛΗΨΗ	29
ΛΗΜΜΑΤΑ.....	29
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ	30
1. Βιβλιογραφία	30
2. Νομοθεσία.....	31
3. Νομολογία.....	31

« ΤΟ ΘΕΜΑ »

Η ακόλουθη εργασία με τίτλο « **Παράνομα αποδεικτικά μέσα και διακρίβωση ιδιαίτερα σοβαρών εγκλημάτων** » πραγματεύεται ένα ζήτημα κατεξοχήν “εφαρμοσμένου συνταγματικού δικαίου” εφόσον με την παράνομη απόκτηση και αξιοποίηση των αποδεικτικών μέσων ενεργοποιούνται οι συνταγματικές δυνάμεις προστασίας των θεμελιωδών δικαιωμάτων του ανθρώπου.

Στη σύγχρονη εποχή, η συνταγματική προστασία της απόρρητης σφαίρας των επιμέρους ατομικών δικαιωμάτων καθίσταται επιτακτικότερη λόγω των ραγδαίων εξελίξεων της τεχνολογίας. Οι σύγχρονες τεχνολογικές μέθοδοι ανίχνευσης, παρακολούθησης, κατασκόπευσης κ.λ.π. αλλά και η ταχύτατη ανάπτυξη των τηλεπικοινωνιών και των μέσων επικοινωνίας γενικότερα πολλαπλασιάζουν τις δυνατότητες του κράτους αλλά και των ιδιωτών να διεισδύσουν στην ιδιωτική ζωή του ατόμου. Όπως η Ψαρούδα – Μπενάκη αναφέρει : *«... η χρήση των μεθόδων τούτων, προς παρακολούθησιν ιδιωτικών συνομιλιών έχει τόσον διαδοθή, ώστε να καταντά σχεδόν άγχος του πολίτου και συνεπώς να συνιστά πλέον περιορισμό της ελευθερίας του η διαρκής υποψία, ότι ο λόγος του παρακολουθείται και αποτυπώνεται »*. Επειδή *«κάθε πρόσωπο δικαιούται στο σεβασμό της ιδιωτικής και οικογενειακής ζωής του, της κατοικίας του και της αλληλογραφίας του»* (άρθρο 8 παρ. 1 της ΕΣΔΑ) επιβάλλονται κάποιες αποδεικτικές απαγορεύσεις που στόχο έχουν την καλύτερη προστασία των θεμελιωδών ατομικών δικαιωμάτων.

Αρχικά γίνεται μια ιστορική αναδρομή του θέματος, που είναι αναγκαία για την καλύτερη κατανόηση του ζητήματος και στη συνέχεια, ακολουθεί ανάλυση αυτού. Η έρευνα του προβλήματος διαστέλλεται σε δύο επίπεδα, σ’ αυτό που αφορά στην παράνομη συλλογή των αποδεικτικών μέσων και σ’ εκείνο που αφορά στην αξιοποίησή τους.

Παράλληλα γίνεται μια διάκριση ανάμεσα στην ποινική και την πολιτική δίκη, αφού το ζήτημα των παράνομων αποδεικτικών μέσων εκτείνεται και στα δύο είδη δίκης λόγω του πολυδιάστατου χαρακτήρα του. Η προαναφερθείσα έρευνα συνδυάζεται με μια παρουσίαση θέσεων της θεωρίας, της νομολογίας αλλά και της νομοθεσίας ενώ στο τέλος έχει καταχωρηθεί η σχετική βιβλιογραφία.

Γκανιάτσου Παρασκευή

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ

Παράνομα αποδεικτικά μέσα και αποδεικτικές απαγορεύσεις

1. Ιστορική αναδρομή

Το ζήτημα των παράνομων αποδεικτικών μέσων δεν είναι σύγχρονο. Ανάγεται στις αρχές του περασμένου αιώνα, όπου πρωτοπαρουσιάσθηκε στην ηπειρωτική Ευρώπη απ' τον καθηγητή E. Beling. Έκτοτε η θεωρία και ιδιαίτερα η νομολογία έχουν ασχοληθεί με το ζήτημα αυτό και ειδικότερα με το θεμιτό ή αθέμιτο της απόκτησης και χρήσης «παράνομων» αποδεικτικών μέσων. Η τήρηση της σε ευρεία έννοια νομιμότητας – άρα, και του Συντάγματος – κατά τη συλλογή των αποδείξεων, αποτελεί καθοριστικό παράγοντα για τα όρια που θέτει η συνταγματική κατοχύρωση των ατομικών δικαιωμάτων στο στάδιο της αξιοποίησης των αποδεικτικών μέσων.

Ειδικότερα όσον αφορά την ελληνική νομολογία, η συντριπτική πλειονότητα των δικαστικών αποφάσεων έχει ως αντικείμενο το θεμιτό της αποδεικτικής αξιοποίησης του περιεχομένου επιστολών και τηλεφωνικών συνδιαλέξεων. Για αποδεικτικά μέσα που εμπίπτουν στο προστατευτικό πεδίο άλλων ατομικών δικαιωμάτων, η νομολογία είναι περιορισμένη, χωρίς πάντως να στερείται συνταγματικού ενδιαφέροντος.

Από την πλευρά της θεωρίας, αξίζει να αναφερθεί η άποψη του Μάνεση : *«έννομη συνέπεια της συνταγματικής προστασίας του απορρήτου είναι ότι το περιεχόμενο μιας επιστολής ή τηλεπικοινωνίας, που το απόρρητό της παραβιάστηκε οπωσδήποτε, από οποιοδήποτε κρατικό όργανο (ή και ιδιώτη), δεν μπορεί να χρησιμοποιηθεί έγκυρα ως νόμιμο αποδεικτικό στοιχείο ενώπιον δικαστηρίου ή οποιασδήποτε άλλης αρχής, ούτε να θεμελιώσει οποιαδήποτε ευθύνη ή να έχει*

οποιαδήποτε δυσμενή ή επιζήμια συνέπεια για το συγκεκριμένο φορέα του ασκηθέντος ατομικού δικαιώματος».¹

2. Αναζήτηση της αλήθειας στη δίκη και αποδεικτικά μέσα

Στόχος σε κάθε δίκη είναι η ανεύρεση της αλήθειας για την καλύτερη απονομή της δικαιοσύνης. Χαρακτηριστικό είναι το άρθρο 6 της ΕΣΔΑ² που καθιερώνει το δικαίωμα σε δίκαιη διεξαγωγή της δίκης. Ιδιαίτερα η 2^η παράγραφος του άρθρου αυτού καθιερώνει το τεκμήριο αθωότητας ορίζοντας ότι αντικείμενο απόδειξης είναι η ενοχή και όχι η αθωότητα του κατηγορουμένου. Η τελευταία τεκμαίρεται μέχρι νομίμου αποδείξεως του εναντίου. Προκειμένου να επιτευχθεί αυτό είναι λογικό να χρησιμοποιούνται διάφορα αποδεικτικά μέσα στο δικαστήριο (π.χ. τεκμήρια, όρκος, έγγραφα, μαρτυρίες, πραγματογνωμοσύνη) για να αποδειχθεί η αλήθεια των ισχυρισμών των διαδίκων.

Προσανατολισμένη στην ανακάλυψη της αλήθειας, η αποδεικτική διαδικασία δικαιολογεί συνεπώς περιορισμούς στα ατομικά δικαιώματα. Περιορίζεται όμως και αυτή με τη σειρά της απ' το Σύνταγμα. Οι διατάξεις του Συντάγματος περί ατομικών δικαιωμάτων επιβάλλοντας περιορισμούς στην άσκηση της κρατικής εξουσίας προστατεύουν τους πολίτες από κάθε αποδεικτική διαδικασία που δε σέβεται την ανθρώπινη αξία και την προσωπικότητα εν γένει του ατόμου. Έτσι, στην παράγραφο 3 του άρθρου 19 του Συντάγματος, η οποία προστέθηκε με την αναθεώρηση του 2001, αναφέρεται ότι απαγορεύεται η χρήση αποδεικτικών μέσων που έχουν αποκτηθεί κατά παράβαση του άρθρου αυτού και των άρθρων 9 και 9Α. Πρόκειται για ένα ζήτημα βαρύνουσας σημασίας αφού άπτεται της προστασίας των μητρικών ατομικών δικαιωμάτων του ανθρώπου.

¹ Βλ. Μάνεση Α. , Συνταγματικά δικαιώματα α' (Ατομικές ελευθερίες), πανεπιστημιακές παραδόσεις, δ' εκδ., εκδοτικός οίκος Σάκκουλα, Θεσσαλονίκη 1982, σ. 238-239

² Οι διατάξεις της εντάχθηκαν στην εσωτερική έννομη τάξη και προσέλαβαν αυξημένη τυπική ισχύ με το άρθρο 28 παρ.1Σ.

3. Αποδεικτικές απαγορεύσεις (ορισμός – διακρίσεις – λειτουργία)

Οι περιορισμοί αυτοί, που αφορούν είτε στην απόκτηση είτε στην αξιοποίηση του αποδεικτικού μέσου, καλούνται αποδεικτικές απαγορεύσεις. Οι λόγοι θέσπισής τους ανάγονται στην αναγνώριση της υπεροχής ορισμένων θεμελιωδών αξιών, οι οποίες κάμπτουν την ανάγκη του δικονομικού νομοθέτη για τη δικαστική διερεύνηση μιας υποθέσεως.

Κατά τον Beling οι αποδεικτικές απαγορεύσεις είναι κανόνες δικαίου και τις διαχωρίζει σε απόλυτες και σχετικές ανάλογα με το αν απαγορεύουν να καταπιαστεί κανείς εξ αρχής με κάποιο γεγονός ή αν περιορίζονται στο χαρακτηρισμό κάποιων αποδεικτικών μέσων ως ανεπίτρεπτων. Στον ελληνικό χώρο ο Σπινέλλης δίνει το δικό του ορισμό για τις αποδεικτικές απαγορεύσεις. Τις ορίζει ως *«τις απαγορεύσεις που περιορίζουν την εξουσία των δικαστηρίων να εξετάζουν και να αξιοποιούν αποδεικτικά ορισμένες αποδείξεις»*.³

Οι αποδεικτικές απαγορεύσεις διακρίνονται σε δύο κατηγορίες :

α) Σ' αυτές που αφορούν στη συλλογή αποδεικτικών μέσων από ιδιώτες ή από το κράτος κατά παράβαση του νόμου (Beweiserhebungsverbote) και

β) Σ' εκείνες που αφορούν στην αξιοποίηση των αποδείξεων (Beweisverwertungsverbote), δηλαδή σ' αυτές που απαγορεύουν στο δικαστήριο να λάβει υπόψη του, κατά το σχηματισμό δικανικής πεποίθησης για την ενοχή ή αθωότητα του κατηγορουμένου, τα παρανόμως αποκτηθέντα αποδεικτικά μέσα.⁴

Τόσο το Σύνταγμα όσο και η κοινή νομοθεσία περιέχουν διατάξεις της πρώτης κατηγορίας. Για παράδειγμα, το άρθρο 19 του Συντάγματος, που αφορά το απόρρητο των επιστολών και της ελεύθερης ανταπόκρισης ή επικοινωνίας, αναφέρει ότι είναι δυνατή η άρση του

³ Βλ. Σπινέλλη Δ., Αποδεικτικές απαγορεύσεις στην ποινική δίκη, Ποιν.Χρ. ΛΣΤ', σελ. 878

⁴ Βλ. Καμίνη Γ., Παράνομα αποδεικτικά μέσα και συνταγματική κατοχύρωση των ατομικών δικαιωμάτων, Αθήνα 1998, σ. 8

απορρήτου υπό τις εγγυήσεις που ορίζει ο νόμος και εφόσον αυτό γίνεται για λόγους εθνικής ασφάλειας ή για διακρίβωση ιδιαίτερα σοβαρών εγκλημάτων. Για την αξιοποίηση όμως αποδεικτικών στοιχείων που προέρχονται από παράνομες άρσεις του απορρήτου δε γίνεται λόγος στο Σύνταγμα.

Το ίδιο συμβαίνει και στον ΚΠοινΔ στο κεφάλαιο περί ερευνών (253 επ) καθώς και στο νόμο 2225 / 1994⁵ περί άρσεως του απορρήτου, όπου δεν προβλέπεται τίποτε για τη δικαστική αξιοποίηση των αποδεικτικών στοιχείων που προήλθαν από παράνομη προσβολή του ασύλου της κατοικίας και του απορρήτου αντίστοιχα. Εξαίρεση αποτελεί το άρθρο 212 του ΚΠοινΔ, όπου ο κοινός νομοθέτης έχει επιβάλλει απαγόρευση αποκτήσεως αποδεικτικού μέσου η οποία συνοδεύεται και από απαγόρευση αξιοποίησεως αυτού. Το εν λόγω άρθρο αναφέρεται στο επαγγελματικό απόρρητο των μαρτύρων καθιερώνοντας την απαγόρευση να εξετάζονται ως μάρτυρες οι κληρικοί, συνήγοροι, συμβολαιογράφοι, γιατροί κ.λ.π. σχετικά με όσα πληροφορήθηκαν εμπιστευτικά κατά την άσκηση του λειτουργήματος ή του επαγγέλματός τους. Ταυτόχρονα επιβάλλεται μια δικονομικού χαρακτήρα συνέπεια : η ακυρότητα της δικονομικής πράξης εξέτασης του μάρτυρα. Αν παρόλα αυτά το δικαστήριο στηριχθεί στην άκυρη πράξη, άκυρη θα είναι και η αντίστοιχη απόφαση (175 ΚΠοινΔ)

Εκεί όπου απαγορεύεται τόσο η συλλογή όσο και η αξιοποίηση των οικείων αποδεικτικών μέσων από τα δικαστήρια έχουμε τέλεια αποδεικτική απαγόρευση ενώ εκεί όπου η απαγόρευση αφορά μόνο την απόκτηση των αποδεικτικών μέσων έχουμε ατελή. Βέβαια, το κενό που υπάρχει στις ατελείς αποδεικτικές απαγορεύσεις καλύφθηκε εν μέρει από το νόμο 2408 / 1996.⁶ Με το άρθρο 2 του νόμου αυτού προστέθηκε στο άρθρο 177 του ΚΠοινΔ μια δεύτερη παράγραφος, η οποία αναφέρει : "Αποδεικτικά μέσα που έχουν αποκτηθεί με αξιόποινες

⁵ ΦΕΚ Α' 121, 20.7.1994

⁶ ΦΕΚ Α' 104, 4.6.1996

πράξεις ή μέσω αυτών, δεν λαμβάνονται υπόψη για την κήρυξη της ενοχής, την επιβολή ποινής ή τη λήψη μέτρων καταναγκασμού, εκτός αν πρόκειται για κακουργήματα που απειλούνται με ποινή ισόβιας κάθειρξης και εκδοθεί για το ζήτημα αυτό ειδικά αιτιολογημένη απόφαση του δικαστηρίου. Μόνη η ποινική όμως δίωξη των υπαιτίων των πράξεων αυτών δεν εμποδίζει την πρόοδο της δίκης”.

Σκοπός των αποδεικτικών απαγορεύσεων είναι η όσο το δυνατόν μεγαλύτερη και καλύτερη προστασία των θεμελιωδών δικαιωμάτων του ατόμου καθώς και των εννόμων αγαθών αυτού. Παράλληλα, όμως οι απαγορεύσεις αυτές λειτουργούν και ως όργανα προστασίας της κοινωνικής ολότητας από την παράνομη δράση κρατικών φορέων κατά την απονομή της δικαιοσύνης. Η άποψη αυτή, σημειωτέον, είναι η κρατούσα και στη γερμανική θεωρία.⁷ Ο νομοθέτης προβαίνει σε στάθμιση μεταξύ του συμφέροντος απονομής ουσιαστικής δικαιοσύνης και των ατομικών δικαιωμάτων, θεσπίζοντας εξαιρέσεις απ’ την αρχή της αναζήτησης της ουσιαστικής αλήθειας. Έτσι, η θέσπιση των αποδεικτικών απαγορεύσεων ανάγεται στην αναγνώριση της υπεροχής ορισμένων θεμελιωδών αξιών, οι οποίες κάμπτουν την ανάγκη του δικονομικού νομοθέτη για τη δικαστική διερεύνηση μιας υπόθεσης.

4. Σύγκρουση με ατομικά δικαιώματα – αρχή αναλογικότητας

Μέσω των απαγορεύσεων και των περιορισμών, ο συντακτικός νομοθέτης φαίνεται να έχει εκ των προτέρων αποδεχθεί ότι η κατοχύρωση ορισμένων ατομικών δικαιωμάτων έχει ως αναγκαίο τίμημα την απώλεια κάποιων αποδεικτικών μέσων. Όταν τίθεται θέμα σύγκρουσης των αποδεικτικών απαγορεύσεων με μητρικές ελευθερίες του ατόμου εφαρμόζεται η αρχή της αναλογικότητας, η οποία κατοχυρώνεται μετά την αναθεώρηση του 2001 και ρητά στο άρθρο 25

⁷ Βλ. Δαλακούρα Θεοχ., Απαγορευμένα αποδεικτικά μέσα : Δογματικές βάσεις για τη θεμελίωση των αποδεικτικών απαγορεύσεων στην ποινική δίκη, Ποιν. Χρ. ΜΣΤ’ (1996), σ. 327, σημ. 21

παρ. 1 εδ. δ' του Συντάγματος. Σύμφωνα με τη διάταξη αυτή : « Οι κάθε είδους περιορισμοί που μπορούν κατά το Σύνταγμα να επιβληθούν στα δικαιώματα αυτά πρέπει να προβλέπονται είτε απευθείας από το Σύνταγμα είτε από το νόμο, εφόσον υπάρχει επιφύλαξη υπέρ αυτού και να σέβονται την αρχή της αναλογικότητας ».

Η αρχή αυτή επιτάσσει την ύπαρξη μιας εύλογης σχέσης ανάμεσα στον επιδιωκόμενο σκοπό και στον περιορισμό του ατομικού δικαιώματος ως μέσου για την επίτευξη του σκοπού αυτού.⁸ Αναλύεται σε τρεις επιμέρους αρχές : την αρχή της καταλληλότητας ή προσφορότητας, της αναγκαιότητας και της αναλογικότητας *stricto sensu*. Ο περιορισμός δηλαδή επιτρέπεται μόνον εφόσον είναι κατάλληλος και αναγκαίος για την επίτευξη του επιδιωκόμενου σκοπού και εφόσον έχει γίνει στάθμιση των συμφερόντων που προάγονται και αυτών που θίγονται από τον υπό κρίση περιορισμό.

Εκτός βέβαια από την αρχή της αναλογικότητας υπάρχει και η αρχή της πρακτικής εναρμόνισης. Συνιστά μέθοδο συγκεκριμενοποίησης του κανονιστικού περιεχομένου των συνταγματικών κανόνων και στοχεύει στην άρση των αντιθέσεων στις περιπτώσεις που δεν προβλέπεται επιφύλαξη υπέρ του νόμου. Κύριος σκοπός της είναι η κατά το δυνατόν εφαρμογή όλων των διατάξεων, ώστε να προκύψει μια δίκαιη εξισορρόπηση στο πλαίσιο πάντοτε της συγκεκριμένης περίπτωσης.⁹

5. Άρθρο 19 παρ. 3 του Συντάγματος

Ο πυρήνας του ζητήματος των παράνομων αποδεικτικών μέσων έγκειται στη διάταξη του άρθρου 19 παρ. 3 του Συντάγματος. Σε μια πρώτη προσέγγιση της διάταξης αυτής φαίνεται να απαγορεύεται αδιακρίτως η χρήση αποδεικτικών μέσων που αποκτήθηκαν κατά παράβαση των άρθρων 19, 9 και 9Α. Απαγορεύεται δηλαδή η χρήση αποδεικτικών μέσων και μάλιστα στα πλαίσια οποιασδήποτε δίκης

⁸ Βλ. Δημητρόπουλου Α. , Συνταγματικά Δικαιώματα, Γενικό Μέρος, σ. 245

⁹ Βλ. Δημητρόπουλου Α. , ό.π. σ. 250

(πολιτικής, ποινικής, διοικητικής), εφόσον τα μέσα αυτά αποκτήθηκαν κατά παράβαση του απορρήτου των επιστολών και της ελεύθερης ανταπόκρισης και επικοινωνίας (άρθ.19 Σ), του ασύλου της κατοικίας και του απαραβίαστου της ιδιωτικής και οικογενειακής ζωής (άρθ.9 Σ) και του δικαιώματος προστασίας από τη συλλογή, επεξεργασία και χρήση προσωπικών δεδομένων (άρθ.9Α Σ).¹⁰

Ωστόσο, ο αναθεωρητικός νομοθέτης δεν θέλησε την εισαγωγή μιας απόλυτης απαγόρευσης, κάτι που δεν θα ήταν σύμφωνο και με τη συστηματική ερμηνεία του Συντάγματος. Στο Σύνταγμα υπάρχουν διατάξεις που προστατεύουν εξίσου θεμελιώδη δικαιώματα, όπως το δικαίωμα της παροχής έννομης προστασίας και δικαστικής ακρόασης, στο οποίο περιλαμβάνεται και το δικαίωμα απόδειξης των διαδίκων. Σε περίπτωση συγκρούσεων είναι δυνατή η εφαρμογή της αρχής της αναλογικότητας ή της πρακτικής εναρμόνισης.

Όσον αφορά στο ζήτημα της αξιοποίησης παράνομων κατά το άρθρο 19 παρ.3 Σ αποδεικτικών μέσων, υποστηρίζεται ότι είναι δυνατή μια τέτοια αξιοποίηση εφόσον γίνεται προς υπεράσπιση του κατηγορουμένου. Διαφορετική άποψη θα οδηγούσε σε βάνουση προσβολή της ανθρώπινης αξίας που προστατεύεται στο άρθρο 2 παρ.1 Σ. Σημειωτέον ότι μόνο το δικαίωμα υπεράσπισης του κατηγορουμένου θεωρείται ότι περιορίζεται σε βαθμό προσβολής της αξίας του ατόμου, ώστε να επιτρέπεται η υπέρ αυτού αξιοποίηση των αποδεικτικών μέσων παρά την απαγόρευση στην παρ. 3 του άρθρου 19Σ. Αντίθετα, δε θεωρείται ίδιας βαρύτητας το δικαίωμα αποδείξεως του πολιτικού ενάγοντος με αποτέλεσμα να μη δικαιολογείται ως προς αυτόν εξαιρετική αντιμετώπιση.

Αξίζει ν' αναφερθεί και ο νόμος 3090 / 2002.¹¹ Η διάταξη του άρθρου 6 αναγνωρίζει την ύπαρξη εξαιρέσεων από τον κανόνα του άρθρου 19Σ.

¹⁰ Βλ. Δημητρόπουλου Α. , Συνταγματικά δικαιώματα (Πανεπιστημιακές παραδόσεις), τόμ.ΙΙΙ, ημ. Β΄, 2005 Αθήνα, αριθ. 368, σελ.196

¹¹ Κώδικας Νομικού Βήματος, τόμος 50, σ. 2636

Ο νόμος αυτός επαναδιατύπωσε την παράγραφο 4 του άρθρου 370Α του Π.Κ που ορίζει τα εξής : « *Η πράξη της παραγράφου 3 δεν είναι άδικη, αν η χρήση (των πληροφοριών, των μαγνητοταινιών ή των μαγνητοσκοπήσεων) έγινε ενώπιον οποιασδήποτε δικαστικής ή άλλης ανακριτικής αρχής για τη διαφύλαξη δικαιολογημένου συμφέροντος, που δε μπορούσε να διαφυλαχθεί διαφορετικά* ». Σύμφωνα με όσα υποστηρίζει ο Ν. Ανδρουλάκης το “δεδικαιολογημένο” του συμφέροντος πρέπει να προκύπτει από την *stricto sensu* αναλογικότητα ύστερα από στάθμιση των συγκρινόμενων αξιών.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ

Τα παράνομα αποδεικτικά μέσα στην ποινική δίκη

1. Γενικά

Στην ποινική δίκη η συλλογή των αποδεικτικών στοιχείων αποτελεί ευθύνη των αρμοδίων οργάνων της δικαστικής εξουσίας και διέπεται από δικονομικούς κανόνες, πολλοί από τους οποίους αποτελούν εξειδίκευση διατάξεων του Συντάγματος. Σε ορισμένες μάλιστα διατάξεις περί ατομικών δικαιωμάτων (π.χ. άρθ.9 παρ.1 Σ) ο συντακτικός νομοθέτης έχει ρυθμίσει ευθέως τη διαδικασία συλλογής αποδεικτικών μέσων, λαμβάνοντας υπόψη τις ανάγκες της ποινικής προδικασίας. Επομένως, κάποιοι περιορισμοί των ατομικών δικαιωμάτων δικαιολογούνται εφόσον εξυπηρετείται η αναζήτηση της αλήθειας. Το εύρος όμως των εν λόγω περιορισμών ελέγχεται συνταγματικά, κυρίως από τις αρχές της αναλογικότητας και της προστασίας του ουσιώδους περιεχομένου του δικαιώματος.

Στόχος των αποδεικτικών απαγορεύσεων είναι η αναζήτηση της ουσιαστικής αλήθειας και ταυτόχρονα η “καθαρότητα της διαδικασίας”.

Επιδιώκεται δηλαδή η αποφυγή της χρήσης παρανόμως αποκτηθέντος αποδεικτικού μέσου που θα προσέδιδε επιλήψιμο χαρακτήρα στην ποινική διαδικασία.

Εξαίρεση στα προαναφερθέντα εισάγει ο ΚΠοινΔ με το άρθρο 177 που καθιερώνει την αρχή της “ηθικής απόδειξης”. Η διάταξη αυτή απαγορεύει την αξιοποίηση παράνομων αποδεικτικών μέσων, την επιτρέπει όμως στην περίπτωση κακουργημάτων με ποινή ισόβιας κάθειρξης. Η κύρωση του ανισχύρου που καθιερώνει η διάταξη έχει ως προϋπόθεση το αξιόποιο της πράξης, μέσω της οποίας αποκτήθηκε το αποδεικτικό μέσο.. Στόχος είναι η αποτροπή τόσο των κρατικών οργάνων όσο και των ιδιωτών από την παράνομη συλλογή αποδεικτικών μέσων, κάτι που θα είχε ως συνέπεια την προσβολή θεμελιωδών ατομικών δικαιωμάτων.

Με τον όρο ατομικά δικαιώματα, εννοούμε τα δημόσια δικαιώματα που παρέχουν στα άτομα αρνητική αξίωση η οποία στρέφεται κατά του κράτους και το εξαναγκάζει σε παράλειψη (*nec facere*). Ο ορισμός αυτός βασίζεται στην παραδοσιακή θεωρία σύμφωνα με την οποία, τα ατομικά δικαιώματα εξασφαλίζουν μια σφαίρα ελεύθερης, από κρατικές παρεμβάσεις, δράσης στους πολίτες. Έτσι, το περιεχόμενό τους προσδιορίζει τον *status negativus* του ατόμου.¹² Δεδομένου ότι πρόκειται για ιδιαίτερα ευπαθή έννομα αγαθά οι συνταγματικές διατάξεις δεν αρκούνται στην πρόσδοση συνταγματικής περιωπής σ’ αυτά, αλλά μεριμνούν για την πρόσθετη θωράκισή τους έναντι προσβολών με την πρόβλεψη κυρώσεων και ειδικών προϋποθέσεων για την αποδεικτική ποινική διαδικασία.

2. Ανάλυση άρθρων 9, 9Α και 19 του Συντάγματος

Τα άρθρα 2 παρ.1 Σ και 5 παρ.2 Σ είναι δύο θεμελιώδεις διατάξεις του Συντάγματος, οι οποίες δικαιολογούν σε μεγάλο βαθμό την απαγόρευση συλλογής αποδεικτικών μέσων που έχει προκύψει από

¹² Βλ. Δημητρόπουλου Α., Συνταγματικά Δικαιώματα – Γενικό Μέρος, σ. 136 – 137

παράνομες ενέργειες κρατικών φορέων ή ιδιωτών. Η προστασία της αξίας του ανθρώπου αποτελεί πρωταρχική υποχρέωση της ελληνικής πολιτείας, το ίδιο και η προστασία της ζωής, της τιμής και της ελευθερίας. Άμεση προσβολή του περιεχομένου των διατάξεων αυτών συνιστά και η άντληση και χρήση πληροφοριών ή στοιχείων που ανήκουν στη σφαίρα της ιδιωτικής ζωής του ατόμου.

Άρθρο 9Σ : Ένα από τα ατομικά δικαιώματα αποκλειστικής κατοχής πληροφοριών που αναφέρονται στο Σύνταγμα είναι το απαραβίαστο της ιδιωτικής και οικογενειακής ζωής στο άρθρο 9Σ. Η ιδιωτική ζωή αποτελεί ένα χώρο στον οποίο κυριαρχεί ο κάθε άνθρωπος και δεν μπορεί να διεισδύσει το κράτος ούτε κανένας άλλος. Απαγορεύεται δηλαδή η δημοσιοποίηση της ζωής του ατόμου. Δεν είναι τυχαίο ότι ο συντακτικός νομοθέτης κατοχύρωσε το δικαίωμα του ιδιωτικού βίου στο ίδιο άρθρο με το δικαίωμα του ασύλου της κατοικίας, το οποίο επίσης προστατεύει μια απόρρητη σφαίρα. Ο παράνομος σφετερισμός πληροφοριών, που προήλθαν από παραβίαση του ασύλου της κατοικίας, συνιστά μια πρώτη προσβολή του δικαιώματος ενώ η περαιτέρω χρήση τους εις βάρος του κατηγορουμένου αποτελεί εμπάθυνση της αρχικής προσβολής. Έτσι, το άρθρο 9Σ απαγορεύει την είσοδο ή παραμονή των οργάνων της δημόσιας εξουσίας στην κατοικία του ατόμου χωρίς τη γνώση ή παρά τη θέλησή του με σκοπό την άντληση πληροφοριών από την κατοικία του. Η κατ' οίκον έρευνα επιτρέπεται μόνον όταν και όπως ορίζει ο νόμος και πάντα με την παρουσία εκπροσώπου δικαστικής εξουσίας (άρθ.9 Σ, παρ.1, εδ. 3).

Την προληπτική τήρηση των διατάξεων περί ατομικών δικαιωμάτων εξυπηρετεί επιπλέον και προεχόντως η σταθερή πρόβλεψη της παρουσίας δικαστικού λειτουργού στο στάδιο της συλλογής αποδείξεων. Έτσι, παρέχονται τα εχέγγυα ότι τα συγκεκριμένα ανακριτικά μέτρα που συνεπάγονται άμεση επέμβαση στην ιδιωτική σφαίρα του ατόμου, θα εφαρμοστούν σύμφωνα με το σύνταγμα. Ωστόσο, το άρθρο 9 του Συντάγματος προβλέπει και κυρώσεις στο

πεδίο των αποδεικτικών απαγορεύσεων επιβάλλοντας την ποινική δίωξη αυτών που παραβίασαν το άσυλο κατοικίας. Συγκεκριμένα τιμωρούνται για παραβίαση οικιακού ασύλου και κατάχρηση εξουσίας ενώ προβλέπεται και η υποχρέωση καταβολής αποζημίωσης στον παθόντα. Οι προβλεπόμενες δηλαδή από το Σύνταγμα κυρώσεις είναι αφενός ποινικές και πειθαρχικές και αφετέρου αστικές.

Άρθρο 9Α Σ : Για την καλύτερη διασφάλιση των προσωπικών δεδομένων κάθε ατόμου προστέθηκε η διάταξη 9Α του Συντάγματος μετά την αναθεώρηση του 2001 που προστατεύει τα δεδομένα προσωπικού χαρακτήρα και κατοχυρώνει την πληροφοριακή αυτοδιάθεση. Άξιο μνείας είναι και το προσφάτως τεθέν σε ισχύ π.δ. 47/2005 που αναφέρεται στην παρακολούθηση ή την άρση του απορρήτου επικοινωνίας με τηλεπικοινωνιακά μέσα. Το γεγονός ότι οι ηλεκτρονικές τράπεζες πληροφοριών συνεχώς πληθαίνουν ενώ ο αριθμός, η έκταση και η χρήση των συλλεγόμενων με οποιεσδήποτε μεθόδους για τον καθένα πληροφοριών μας είναι άγνωστα, καθιστά επιτακτικότερη την ανάγκη προστασίας των προσωπικών δεδομένων. Αξίζει ν' αναφερθεί η δημιουργία μιας ανεξάρτητης διοικητικής αρχής με την ονομασία "Αρχή Προστασίας Δεδομένων Προσωπικού Χαρακτήρα" που μετά την αναθεώρηση του 2001 κατοχυρώνεται και συνταγματικά (Βλ. άρθρα 9Α και 101Α Σ).

Σύμφωνα με το άρθρο 19 παρ.3 Σ αποδεικτικά στοιχεία που αποκτήθηκαν κατά παράβαση των άρθρων 9 και 9Α Σ δεν μπορούν ν' αποτελέσουν αντικείμενο ή αποδεικτικό στοιχείο καμιάς διαδικασίας. Θεμελιώδη ατομικά δικαιώματα, λοιπόν, που αφορούν την εσωτερική σφαίρα της ζωής και την αξιοπρέπεια του ατόμου, θωρακίζονται έναντι αυθαιρεσιών της κρατικής εξουσίας με την πρόβλεψη κυρώσεων, αλλά και με την εν πολλοίς εκμηδένιση των αποδεικτικών στοιχείων που αποκτήθηκαν κατά την προσβολή τους.

Άρθρο 19 Σ : Το άρθρο 9Σ δεν προβλέπει κανένα περιορισμό του απαραβίαστου της ιδιωτικής ζωής, παρά μόνο του ασύλου της

κατοικίας. Αυτό σημαίνει ότι απαγορεύεται η με οποιοδήποτε τρόπο ή μέσο οπτική ή ακουστική παρακολούθηση και καταγραφή της ιδιωτικής ζωής του ατόμου. Αντίθετα, το άρθρο 19 Σ που διακηρύσσει το “απολύτως απαραβίαστο” του απορρήτου των επιστολών και της ελεύθερης ανταπόκρισης και επικοινωνίας, περιέχει μία επιφύλαξη νόμου, προβλέποντας περιορισμούς υπέρ της δικαστικής αρχής. Το εν λόγω άρθρο επιτρέπει, με τις εγγυήσεις εκτελεστικού νόμου, την άρση του απορρήτου για λόγους εθνικής ασφάλειας ή για διακρίβωση ιδιαίτερα σοβαρών εγκλημάτων. Η σύνδεση της διάταξης με την ποινική δικονομική διαδικασία είναι προφανής, αφού ο ένας από τους δύο λόγους περιορισμού του δικαιώματος είναι η “διακρίβωση ιδιαίτερα σοβαρών εγκλημάτων”. Ως αόριστη νομική έννοια, που περιορίζει ατομικό δικαίωμα, η κατηγορία των ιδιαίτερα σοβαρών εγκλημάτων είναι στενά ερμηνευτέα και χρήζει εξειδίκευσης από το νομοθέτη, σύμφωνα με την αρχή της ασφάλειας του δικαίου. Απαραίτητη προϋπόθεση αποτελεί η αρχή της αναλογικότητας που απαιτεί να υπάρχει εύλογη σχέση μεταξύ του περιορισμού του ατομικού δικαιώματος («άρση του απορρήτου») και του σκοπού που επιδιώκει ο περιορισμός («λόγοι εθνικής ασφάλειας ή διακρίβωση ιδιαίτερα σοβαρών εγκλημάτων»). Η εξασφάλιση της τήρησής της εναπόκειται στη δικαστική εξουσία. Μορφοποίηση της συνταγματικής επιταγής αποτελεί ο νόμος 2225/1994,¹³ ο οποίος προβλέπει τη διαδικασία για την άρση του απορρήτου, περιέχοντας μάλιστα κατάλογο των εγκλημάτων για τα οποία ενδέχεται να εφαρμοστεί η άρση του απορρήτου της επικοινωνίας. Σημειωτέον, άρση του απορρήτου είναι δυνατή μόνο με βούλευμα του συμβουλίου Πλημμελειοδικών ή Εφετών κατόπιν αιτήσεως του αρμόδιου εισαγγελέα.

¹³ ν. 2225/1994 «Για την προστασία της ελευθερίας της ανταπόκρισης και επικοινωνίας και άλλες διατάξεις». Με αυτόν ιδρύθηκε η Εθνική Επιτροπή Προστασίας του Απορρήτου των Επικοινωνιών (ανεξάρτητη αρχή)

Σε περίπτωση παραβίασης του απόρρητου της επικοινωνίας επιβάλλονται κυρώσεις (ποινικές – πειθαρχικές – αστικές). Όσον αφορά στην ποινική ευθύνη, αξίζει ν' αναφερθεί το άρθρο 370Α του Π.Κ. το οποίο τιμωρεί όποιον αθέμιτα παγιδεύει ή με οποιοδήποτε άλλο τρόπο παρεμβαίνει σε τηλεφωνική σύνδεση ή συσκευή με σκοπό να πληροφορηθεί ή να μαγνητοφωνήσει το περιεχόμενο τηλεφωνικής συνδιαλέξεως, καθώς και όποιον παρακολουθεί αθέμιτα με ειδικά τεχνικά μέσα ή μαγνητοφωνεί προφορική συνομιλία μεταξύ τρίτων που δε διεξάγεται δημόσια ή μαγνητοσκοπεί μη δημόσιες πράξεις τρίτων. Αντίθετα, η μαγνητοφώνηση συνομιλίας μεταξύ του μαγνητοφωνούντος και αγνοούντος τρίτου δεν τιμωρείται. Κατά τον Άρειο Πάγο, δεν είναι αξιόποινη η αποτύπωση τηλεφωνικής συνομιλίας από έναν εκ των συνομιλητών χωρίς τη συγκατάθεση του άλλου και η χρησιμοποίηση της ταινίας αυτής από τρίτον, κατηγορούμενο, προς έλεγχο της αξιοπιστίας ενός μάρτυρα, ούτε προσκρούει στα άρθρα 19, 2 παρ.1 και 5 παρ.1 του Συντάγματος. Μια τέτοια όμως μαγνητοφώνηση που αποτυπώθηκε χωρίς τη γνώση του ενός από τους συνομιλητές παραβιάζει πάντοτε το απόρρητο της επικοινωνίας (άρθρο 19Σ) και αποτελεί αθέμιτο αποδεικτικό μέσο. Είναι χαρακτηριστικό ότι απαγορεύεται και τιμωρείται επίσης η χρησιμοποίηση από ιδιώτη ενώπιον των δικαστηρίων ή των διοικητικών αρχών, πληροφοριών ή μαγνητοταινιών τηλεφωνικής ή προφορικής μη δημόσιας συνομιλίας μεταξύ τρίτων τις οποίες απέκτησε παραβιάζοντας το απόρρητο επικοινωνίας. Η χρησιμοποίηση από ιδιώτη τέτοιων πληροφοριών ή μαγνητοταινιών ως αποδεικτικών στοιχείων σε δικαστική ή διοικητική διαδικασία συνιστά αξιόποινη πράξη.

Αξίζει ν' αναφερθεί η περίπτωση επικοινωνίας του κατηγορουμένου με το συνήγορό του. Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου θεωρεί ότι η παρακολούθηση των συνομιλιών του κατηγορουμένου με το συνήγορό του παραβιάζει το άρθρο 6, παρ.3γ της ΕΣΔΑ. Αλλά και η θεωρία έκρινε ότι η κατ' εξαίρεση άρση του

απορρήτου σύμφωνα με τη νομοθετική επιφύλαξη του άρθρου 19 εδ.β΄ του Συντάγματος, δεν εφαρμόζεται στην επικοινωνία των δύο, ενώ τυχόν αποδεικτικό μέσο που έχει αποκτηθεί κατά παράβαση του απορρήτου δεν είναι δυνατόν να αξιοποιηθεί εις βάρος του κατηγορουμένου.

3. Επεμβάσεις στην ιδιωτική ζωή του ατόμου

Η απαγόρευση δημοσιοποίησης της ανθρώπινης ζωής είναι πρωτίστως απαγόρευση της αδιακρισίας του κράτους ή εν γένει των τρίτων να διεισδύσουν στην ιδιωτική ζωή του ατόμου. Ο άνθρωπος αισθάνεται την ανάγκη κάποιες όψεις της προσωπικής ζωής του να τις κρατήσει μυστικές, αποκλείοντας κάθε παρέμβαση στον ιδιωτικό του χώρο.

Οι επεμβάσεις στην ιδιωτική ζωή του ατόμου μπορεί να είναι μυστικές ή όχι. Η απαγόρευση των μυστικών επεμβάσεων ρυθμίζεται και από τον κοινό νομοθέτη στο άρθρο 370Α, παρ.2 ΠΚ που προστατεύει την άσκηση των ατομικών δικαιωμάτων του ιδιωτικού βίου και της επικοινωνίας. Μη μυστική επέμβαση αναφέρεται στα άρθρα 253επ ΚΠοινΔ που ρυθμίζουν την έρευνα της κατοικίας αλλά και του σώματος. Με τη σωματική έρευνα συντελείται επέμβαση και στο δικαίωμα ιδιωτικού βίου, ως δικαίωμα του ατόμου ν' αποκλείει την αδιακρισία των κρατικών φορέων εξουσίας και τη διείσδυση αυτών σε δεδομένα της προσωπικής του ζωής. Η αδιακρισία αυτή όμως δικαιολογείται από τις ανάγκες της ποινικής δίωξης και γι' αυτό συνιστά θεμιτό περιορισμό του δικαιώματος. Ωστόσο, δεν είναι απεριορίστη. Το Σύνταγμα επιτρέπει μόνο τη σωματική έρευνα υπό τη συμβατική έννοια, όπως ρυθμίζεται στο άρθρο 257 ΚΠοινΔ, το οποίο προϋποθέτει το φανερό της χαρακτήρα.

Εξαίρεση από το απαραβίαστο της ιδιωτικής ζωής αποτελεί η συναίνεση του φορέα του δικαιώματος, που λειτουργεί ως λόγος άρσης του αντισυνταγματικού χαρακτήρα μιας επέμβασης των κρατικών

οργάνων, η οποία δεν πληροί τις προϋποθέσεις του Συντάγματος. Η συναίνεση πρέπει να είναι ελεύθερη, ρητή και αναμφισβήτητη, να μην είναι γενική για το μέλλον, αλλά ν' αφορά σε συγκεκριμένες περιπτώσεις.¹⁴ Μόνο τότε νομιμοποιούνται πράξεις των κρατικών φορέων εξουσίας, οι οποίες θα ήταν αντισυνταγματικές χωρίς τη συναίνεση. Τηρουμένων δηλαδή των αναλογιών, η συναίνεση εκπληρώνει την ίδια λειτουργία με την επιφύλαξη νόμου.¹⁵

Αξίζει ν' αναφερθεί και το «δικαίωμα σιωπής του κατηγορουμένου», σύμφωνα με το οποίο κανείς δεν είναι υποχρεωμένος να καταθέσει επιβαρυντικά για τον εαυτό του περιστατικά. Το δικαίωμα αυτό αποτελεί την αρνητική όψη του δικαιώματος της ελευθερίας του λόγου, το οποίο κατοχυρώνεται έμμεσα στο άρθρο 20 παρ.1 Σ, που διασφαλίζει στον κατηγορούμενο τη δυνατότητα ν' αναπτύξει στα δικαστήρια τις απόψεις του για τα δικαιώματα ή τα συμφέροντά του.

Παράνομη θεωρείται και η απόσπαση της κατάθεσης, ομολογίας κ.ά. του κατηγορουμένου απ' τα κρατικά όργανα εφόσον προήλθε όχι από τη δική του βούληση αλλά με χρήση βίας, απειλών ή εξαπάτησής του. Χαρακτηριστικό είναι ότι το άρθρο 7 του Διεθνούς Συμφώνου για τα Ατομικά και Πολιτικά Δικαιώματα και η Διεθνής Σύμβαση κατά των βασανιστηρίων απαγορεύουν ρητά τα βασανιστήρια εφόσον αποτελούν την πιο έκδηλη άρνηση της αξιοπρέπειας του ατόμου. Έτσι, απαγορεύεται η χρήση αποδεικτικών μέσων που αποκτήθηκαν με βασανιστήρια, ενώ γενικότερα απαγορεύονται τεχνικές ή μηχανήματα όπως ο ορός της αλήθειας, ο ανιχνευτής ψεύδους (πολυγράφος του Keeler) και παρόμοιες μέθοδοι.

Χαρακτηριστική είναι και η περίπτωση του «agent provocateur». Στην ελληνική έννομη τάξη αυτού του είδους η δραστηριότητα απαγορεύεται και τιμωρείται ποινικά στο άρθρο 46 παρ.2 του Ποινικού

¹⁴ Βλ. Δαγτόγλου Π., Ατομικά Δικαιώματα (Α'), αριθ. περιθ. 294επ

¹⁵ Βλ. Καμίνη Γ., Παράνομα αποδεικτικά μέσα και συνταγματική κατοχύρωση των ατομικών δικαιωμάτων, εκδ. Σάκκουλα, 1998, σ. 185

Κώδικα με το σκεπτικό ότι εμπλέκει τον παρακινούμενο στο έγκλημα, καθιστώντας τον εγκληματία. Η συμπεριφορά αυτή έχει αξιολογηθεί ως προσβολή της αξίας του ανθρώπου (άρθ. 2 παρ.1 Σ). Ωστόσο, η διάταξη του άρθρου 25B του νόμου 1729/1987 καθιστά θεμιτή τη δράση του agent provocateur στα πλαίσια του οργανωμένου εγκλήματος.¹⁶ Η συγκεκριμένη διάταξη αίρει τον άδικο χαρακτήρα της πράξης προκειμένου να καταπολεμηθεί η οργανωμένη εγκληματικότητα και ιδιαίτερα η διάδοση των ναρκωτικών.

4. Εκτίμηση της δυνατότητας χρήσης παράνομων αποδεικτικών μέσων στην ποινική δίκη

Οι αποδεικτικές απαγορεύσεις δεν αφορούν μόνο το στάδιο απόκτησης των αποδεικτικών μέσων αλλά και της αξιοποίησής τους. Ο αθέμιτος ή παράνομος χαρακτήρας των αποδεικτικών μέσων προκύπτει απ' τον παράνομο ή αθέμιτο τρόπο απόκτησής τους και η παράνομη αυτή μορφή επεκτείνεται πλέον και στην απαγόρευση της περαιτέρω χρησιμοποίησης και αξιοποίησής τους. Όπως υποστηρίζει και ο Ανδρουλάκης,¹⁷ η χρήση παρανόμως αποκτηθέντων αποδεικτικών μέσων συνιστά εμπάθυνση της αρχικής προσβολής που έχει συντελεστεί κατά τη συλλογή αυτών. Επομένως, αν ο τρόπος απόκτησης ενός αποδεικτικού μέσου προσκρούει στη σφαίρα των συνταγματικώς κατοχυρωμένων ατομικών δικαιωμάτων, τότε η κτήση αυτή, αλλά και η περαιτέρω αποδεικτική χρησιμοποίησή του προσκρούει και προσβάλλει συνταγματικό κανόνα. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα να θεωρείται παράνομη πλέον η αποδεικτική του χρησιμοποίηση τόσο στην ποινική όσο και στην πολιτική και τη διοικητική δίκη.

Υπάρχει γενική συμφωνία ότι τα βασανιστήρια και οι συναφείς μέθοδοι κάμψης της ανθρώπινης βούλησης αποτελούν άμεση

¹⁶ Βλ. Καμίνη Γ., ό.π., σ. 257

¹⁷ Βλ. Ανδρουλάκη Ν., Θεμελιώδεις έννοιες της ποινικής δίκης, σ. 180

προσβολή της αξίας του ανθρώπου και κατά συνέπεια, συνιστούν απαράδεκτο αποδεικτικό μέσο.

Σε μεγάλο βαθμό από την άλλη, γίνεται δεκτό ότι αποδεικτικά μέσα, έστω και αν έχουν αποκτηθεί παράνομα, μπορούν να χρησιμοποιηθούν υπέρ του κατηγορουμένου. Η δυνατότητα αυτή συνάγεται βάσει των άρθρων 5 παρ.2 Σ και 2 παρ.1 Σ, περί προστασίας της προσωπικότητας του ατόμου και της ανθρώπινης αξιοπρέπειας. Μόνο στην περίπτωση που το αποδεικτικό μέσο έχει αποκτηθεί με πράξεις προσβολής της αξίας του ανθρώπου είναι συνταγματικώς απαράδεκτη η δικονομική του χρήση, ακόμη και όταν αυτή υπηρετεί την υπεράσπιση του κατηγορουμένου. Στις υπόλοιπες περιπτώσεις, η υπέρ του κατηγορουμένου χρήση του παρανόμως αποκτηθέντος αποδεικτικού μέσου επιβάλλεται από το Σύνταγμα, έστω και αν έτσι προσβάλλεται ατομικό δικαίωμα τρίτου προσώπου (Βλ. π.χ. απόφαση 717/1984 ΑΠ (Τμ. Ε'), ΠοινΧρ 1984, σ. 1030). Διαφορετική αντιμετώπιση θα προσέκρουε στο δικαίωμα στην ανθρώπινη αξία του κατηγορουμένου. Αποδεικτικά μέσα που έχουν αποκτηθεί κατά παράβαση της διάταξης του άρθρου 2 παρ.1 Σ πλήττονται πάντοτε απ' τη δικονομική κύρωση του ανισχύρου.

Αρκετά εριζόμενο είναι το θέμα αξιοποίησης των παράνομων αποδεικτικών μέσων για τη θεμελίωση της ενοχής του κατηγορουμένου. Ο δικαστής σε μια τέτοια περίπτωση θα βρεθεί αντιμέτωπος αφενός με την αρχή της ανεύρεσης της ουσιαστικής αλήθειας που αποτελεί βασική αρχή κάθε δίκης και που αποσκοπεί στο σχηματισμό πλήρους δικανικής πεποίθησης για την πολιτική ή την ποινική δίκη και αφετέρου με την απαγόρευση του παρανόμως αποκτηθέντος αποδεικτικού μέσου που προσκρούει σε θεμελιώδη ατομικά δικαιώματα. Έχει υποχρέωση ν' ακολουθήσει τη συνταγματική επιταγή. Χαρακτηριστικό είναι το άρθρο 19 παρ.3 Σ που απαγορεύει ρητά τη χρήση των παρανόμως αποκτηθέντων αποδεικτικών μέσων.

Εφόσον φορέας του προσβληθέντος δικαιώματος είναι ο κατηγορούμενος και η πληροφορία χρησιμοποιείται εις βάρος του, τότε πρέπει να γίνει δεκτό ότι υφίσταται εμπάθυσση της αρχικής προσβολής, δεδομένου ότι η δικονομική του θέση επιδεινώνεται. Στην περίπτωση αυτή, η αμυντική όψη του ατομικού δικαιώματος θεμελιώνει υπέρ του κατηγορουμένου μια αξίωση αποχής, που έχει ως αποδέκτη την κρατική εξουσία, απ' την οποία ζητείται να απόσχει από την περαιτέρω προσβολή του δικαιώματος.¹⁸ Κι αυτό γιατί κατά την παραδοσιακή θεωρία των ατομικών δικαιωμάτων, αυτά είναι αμυντικά δικαιώματα που ενσωματώνουν, έναντι της κρατικής εξουσίας, μια αξίωση αποχής σ' ένα χώρο που οριοθετείται από το προστατευτικό πεδίο των αντίστοιχων διατάξεων.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΡΙΤΟ

Τα παράνομα αποδεικτικά μέσα στην πολιτική δίκη

1. Γενικά

Στην πολιτική δίκη οι διάδικοι μάχονται για την υπεράσπιση των ιδιωτικών τους δικαιωμάτων. Πολλές φορές προκειμένου ν' αποδείξουν τη βασιμότητα των ισχυρισμών τους χρησιμοποιούν διάφορα αποδεικτικά μέσα που έχουν αποκτηθεί με παράνομο τρόπο κατά παραβίαση θεμελιωδών δικαιωμάτων. Παρά το γεγονός ότι αυτά κινούνται στη σφαίρα του αστικού δικονομικού δικαίου, υφίστανται αποδεικτικές απαγορεύσεις και στην πολιτική δίκη.

Πολλές φορές κάποιος από τους διάδικους προσκομίζει και επικαλείται αποδεικτικά μέσα που προέρχονται από ιδιωτικές

¹⁸ Βλ. Καμίνη Γ., ό.π., σ. 175

προσβολές του απορρήτου τηλεφωνικών συνδιαλέξεων, επιστολών και γενικά επικοινωνίας. Στόχος είναι η απόδειξη παρασπονδιών ενός μέλους της οικογένειας εις βάρος άλλου που αφορούν κυρίως εξωσυζυγικές σχέσεις ή κληρονομικές διεκδικήσεις. Χαρακτηριστικές είναι και οι περιπτώσεις όπου τα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης δεν σεβάστηκαν την ιδιωτική ζωή επώνυμων ανθρώπων προβάλλοντας στιγμές από την προσωπική τους ζωή, θέλοντας να “ενημερώσουν” το κοινό για πραγματικά ή υποτιθέμενα σκάνδαλα. Πρόκειται για την περίπτωση της κρυφής κάμερας. Οι επίμαχες βιντεοσκοπήσεις στόχευαν στην απόδειξη της παράνομης συμπεριφοράς του φυσικού προσώπου που είχε εξέχουσα θέση. Φυσικά, η μαγνητοσκόπηση μη δημόσιας πράξης τρίτου προσώπου είναι παράνομη. Η απαγόρευση όμως αυτή δεν περιλαμβάνει πράξεις φυσικών προσώπων που πραγματοποιούνται στα πλαίσια των ανατιθέμενων σ’ αυτά υπηρεσιακών καθηκόντων και κατά την εκτέλεση αυτών, η οποία, ως εκ του τρόπου πραγματοποίησής της και της φύσης των καθηκόντων, υπόκειται σε δημόσιο έλεγχο και κριτική. Αυτή είναι και η άποψη του Αρείου Πάγου κατά την εκδίκαση μιας υπόθεσης με μέλη της διοίκησης ενός νομικού προσώπου ιδιωτικού δικαίου, τα οποία βιντεοσκοπήθηκαν κατά τη διάρκεια της είσπραξης απ’ αυτά των προσφορών των πιστών σε ειδικό χώρο του ιερού προσκυνήματος όπου και είχαν συγκεντρωθεί.

Όταν όμως η μαγνητοσκόπηση αφορά διάφορες φάσεις της ιδιωτικής ζωής του ατόμου, το αποδεικτικό υλικό είναι παράνομο και δεν μπορεί να χρησιμοποιηθεί στα δικαστήρια, αφού σύμφωνα με τη διάταξη του άρθρου 177, παρ. 2 του ΚΠοινΔ τέτοιου είδους αποδεικτικά μέσα δεν λαμβάνονται υπόψη.

2. Βασικές απόψεις στη δικονομική θεωρία

Στη θεωρία έχουν διατυπωθεί τρεις απόψεις σχετικά με τις αποδεικτικές απαγορεύσεις στην πολιτική δίκη. Η πρώτη θεωρητική αντιμετώπιση του απαράδεκτου των αποδεικτικών μέσων, που

αποκτήθηκαν παράνομα, επιχειρήθηκε από το Γερμανό G. Baumgärtel με την αρχή της καλής πίστης η οποία αναφέρεται ρητά στο άρθρο 116 ΚΠολΔ. Σύμφωνα με την άποψή του, ο παράνομος τρόπος κτήσης των αποδεικτικών μέσων τα καθιστά γενικώς απαράδεκτα.

Η δεύτερη θεωρία που αναπτύχθηκε είναι αυτή της “οικονομικής απρόσιτης σφαίρας”, την οποία έχει υποστηρίξει ο Καΐσης. Σημαντική θέση σ’ αυτή κατέχει η διάταξη του άρθρου 450 παρ. 2 ΚΠολΔ, σύμφωνα με την οποία : *«κάθε διάδικος ή τρίτος έχει υποχρέωση να επιδείξει τα έγγραφα που κατέχει και που μπορεί να χρησιμεύσουν για απόδειξη, εκτός αν συντρέχει σπουδαίος λόγος που δικαιολογεί τη μη επίδειξή τους ...»*. Έτσι, έγγραφα που αποκτήθηκαν με πράξεις προσβολής της ανθρώπινης προσωπικότητας και αξιοπρέπειας παραβιάζοντας τη δικονομική απρόσιτη σφαίρα, θεωρούνται απαράδεκτα.

Η τελευταία άποψη έχει υποστηριχθεί από τον Καλαβρό, ο οποίος κάνει διάκριση μεταξύ της απόκτησης και της αξιοποίησης του παράνομου αποδεικτικού μέσου. Η θέση του διαφέρει από τις δύο προηγούμενες απόψεις γιατί ο Καλαβρός δεν επικαλείται συγκεκριμένες δικονομικές διατάξεις προκειμένου να θεμελιώσει το απαράδεκτο, αλλά ανάγεται ευθέως στο Σύνταγμα. Ο ίδιος υποστηρίζει ότι η χρήση ενός αποδεικτικού μέσου χωρίς τη συναίνεση του θιγόμενου, συνιστά προσβολή της προσωπικότητάς του (άρθ.5 παρ. 1 Σ) και ενδεχομένως της ανθρώπινης αξίας (άρθ.2 παρ.1 Σ).

3. Νομολογιακή βάση του θέματος

Το ζήτημα των παράνομων αποδεικτικών μέσων έχει απασχολήσει και τη νομολογία, εφόσον έχει τεθεί επανειλημμένα στα δικαστήρια. Η νομολογιακή αντιμετώπιση της χρήσης παράνομων αποδεικτικών μέσων πριν την αναθεώρηση του 2001 παρουσίαζε διακυμάνσεις που φαινόταν να συμβαδίζουν με το εκάστοτε ισχύον νομοθετικό πλαίσιο. Η προ του 1991 νομολογία του Αρείου Πάγου δεχόταν κατά κανόνα ότι η

αξιοποίηση αποδεικτικών μέσων στην ποινική δίκη είναι επιτρεπτή σε κάθε περίπτωση. Άξιο αναφοράς είναι το ότι σε πολλές περιπτώσεις που έχει τεθεί το ζήτημα του παραδεκτού ή μη της χρήσης παρανόμως αποκτηθέντων αποδεικτικών μέσων, ενώ τα δικαστήρια ουσίας σε ορισμένες απ' αυτές αρνήθηκαν να τα λάβουν υπόψη τους κυρίως μέσω των διατάξεων περί προσβολής της προσωπικότητας, ο Άρειος Πάγος δεχόταν τη χρήση τους. (Βλ. π.χ. απόφαση 381/1987 ΑΠ (Τμ. Γ'), ΝοΒ 1988, σ.563 – υπόθεση της φαρμακοποιού). Αιτιολογίες που προβάλλονταν για την αξιοποίηση παράνομων αποδεικτικών μέσων ήταν η αρχή του απεριορίστου των αποδεικτικών μέσων στην ποινική δίκη και η στάθμιση των συγκρουόμενων έννομων αγαθών.¹⁹

Στη συνέχεια όμως παρατηρείται νομολογιακή στροφή εφόσον τα δικαστήρια επικαλούμενα τις συνταγματικές διατάξεις για το απόρρητο της επικοινωνίας και το δικαίωμα στην ιδιωτική ζωή δεν κάνουν χρήση των παρανόμως κτηθέντων αποδεικτικών μέσων.

Παλαιότερα γινόταν δεκτό ότι η συνταγματική διάταξη περί απορρήτου είχε εφαρμογή μόνο στις σχέσεις κράτους – πολιτών, δεν ανέπτυξε δηλαδή τριτενέργεια. Όμως μετά την αναθεώρηση του 2001 η διαπροσωπική ενέργεια της αμυντικής λειτουργίας των θεμελιωδών δικαιωμάτων καθιερώθηκε με το άρθρο 25 παρ. 1 εδ. γ' Σ, το οποίο ορίζει ότι *«τα δικαιώματα αυτά (θεμελιώδη δικαιώματα) ισχύουν και στις σχέσεις μεταξύ ιδιωτών στις οποίες προσιδιάζουν»*.²⁰ Έτσι, ενώ για παράδειγμα η παραβίαση του απορρήτου του ενός συζύγου από τον άλλο κρινόταν αρχικά με βάση το άρθρο 57 του ΑΚ για την προσβολή της προσωπικότητας, μετά την αποδοχή της τριτενέργειας των δικαιωμάτων, η συνταγματική διάταξη περί απορρήτου εφαρμοζόταν και στις συζυγικές σχέσεις. Χαρακτηριστική είναι η απόφαση του Εφ. Πειρ. 876/1994, σύμφωνα με την οποία *«δε λαμβάνονται υπόψη από το*

¹⁹ Βλ. Τσακυράκη Σπ., «Το απόρρητο της επικοινωνίας. Απόλυτο απαραβίαστο ή ευχή της έννομης τάξης;» ΝοΒ 1993, σ. 995επ

²⁰ Βλ. Δημητρόπουλου Α., Συνταγματικά Δικαιώματα – Γενικό Μέρος, εκδ. Σάκκουλα, σ. 99

δικαστήριο οι μαγνητοταινίες που προέρχονται από υποκλοπή τηλεφωνικών συνδιαλέξεων ούτε στις δίκες που αφορούν συζυγικές σχέσεις Η υποκλοπή τηλεφωνικής συνδιάλεξης και η αποτύπωσή της σε μαγνητοταινία αντίκειται στο Σύνταγμα, αφού προσβάλλεται έτσι το απόρρητο της επικοινωνίας και το απαραβίαστο της ιδιωτικής ζωής, συνεπώς η λήψη υπόψη της ταινίας ως αποδεικτικό μέσο είναι αντισυνταγματική».

Μετά την αναθεώρηση του 2001, ο Άρειος Πάγος μέχρι σήμερα απέφυγε να εφαρμόσει ευθέως τη νέα συνταγματική διάταξη του άρθρου 19 παρ. 3 Σ. Αντίθετα, τα δικαστήρια της ουσίας δέχτηκαν την ευθεία εφαρμογή της διάταξης αναγνωρίζοντας ταυτόχρονα και αποκλίσεις απ' αυτή στα πλαίσια υπεράσπισης του κατηγορουμένου.

4. Στάθμιση συμφερόντων

Στην πολιτική δίκη η στάθμιση καταρχήν επιβάλλεται βάσει της αρχής της “πρακτικής αρμονίας”, γιατί σε διαφορετική περίπτωση κινδυνεύει να ματαιωθεί το συνταγματικό δικαίωμα του αντιδίκου να αποδείξει τους ισχυρισμούς του. Η στάθμιση συμφερόντων, η οποία διεξάγεται βάσει της αρχής της αναλογικότητας, επιτυγχάνει την ικανοποίηση αμφότερων των δικαιωμάτων, που συγκρούονται, με αμοιβαίους περιορισμούς. Ο διπλός χαρακτήρας των συνταγματικών διατάξεων για τα ατομικά δικαιώματα :

- α) ως διατάξεων που καθιερώνουν δημόσια δικαιώματα
- β) ως κανόνων του αντικειμενικού δικαίου, που υποχρεώνουν το κράτος να λάβει μέτρα για την ανεμπόδιστη άσκηση των ατομικών δικαιωμάτων,

επιβάλλει τη στάθμιση αυτή.²¹

Μεταξύ των συγγραφέων που αποδέχονται τη στάθμιση αυτή είναι και ο Ανδρουλάκης, ο οποίος υιοθετεί αμιγώς δικονομικά κριτήρια. Το ζήτημα του δικονομικά παραδεκτού διέρχεται από δύο στάδια : σε

²¹ Βλ. Καμίνη Γ., ό.π. σ. 326

πρώτη φάση ερευνάται αν η αξιοποίηση του αποδεικτικού μέσου συνιστά “καθ’ εαυτήν” δικονομική έκφραση της αρχικής προσβολής. Αν όντως ισχύει κάτι τέτοιο, υπάρχει η δυνατότητα στάθμισης με στόχο την καλύτερη εξισορρόπηση συνταγματικών αξιών και αγαθών.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑ

Το βασικό συμπέρασμα που προκύπτει από τη μελέτη του ζητήματος περικλείεται στην περίφημη φράση ενός γερμανού δικαστή : *«δεν αποτελεί αρχή της ποινικής δικονομίας η αναζήτηση της αλήθειας με οποιοδήποτε τίμημα»*.²² Πράγματι στόχος σε κάθε δίκη (ποινική ή πολιτική) είναι η απόδοση δικαιοσύνης που θ’ ανταποκρίνεται στην αλήθεια. Εντούτοις, η έννομη τάξη δεν επιτρέπει τη συλλογή αποδεικτικών μέσων που έχουν αποκτηθεί ύστερα από παράβαση θεμελιωδών συνταγματικών δικαιωμάτων και κατ’ επέκταση απαγορεύει την αξιοποίηση και χρήση τέτοιου είδους στοιχείων, αφού συνιστούν περαιτέρω προσβολή του τρωθέντος με την παράνομη κτήση εννόμου αγαθού. Θεμελιώδης διάταξη είναι αυτή του άρθρου 19 παρ. 3 του Συντάγματος που προστέθηκε με την αναθεώρηση του 2001 και απαγορεύει τη χρήση αποδεικτικών μέσων που έχουν αποκτηθεί κατά παράβαση των άρθρων 9, 9Α και 19 του Συντάγματος. Δυνατότητα επίκλησης παράνομων αποδεικτικών μέσων έχει μόνον ο κατηγορούμενος, δυνάμει του άρθρου 5 παρ. 2 του Συντάγματος, προκειμένου ν’ αποδείξει την αθωότητά του. Όταν όμως χρησιμοποιείται εναντίον του κατηγορουμένου, η χρήση του στην ποινική δίκη απαγορεύεται ενώ στην πολιτική δίκη επιβάλλεται στάθμιση βάσει της αρχής της “πρακτικής αρμονίας”.

²² “ Es ist auch sonst kein Grundsatz der Strafprozeßordnung, daß die Wahrheit um jeden Preis erforscht werden müßte ” [BGHSt, 14, 358 (365)]

**ΠΕΡΙΛΗΨΗ : « Παράνομα αποδεικτικά μέσα και διακρίβωση
ιδιαίτερα σοβαρών εγκλημάτων ».**

Το ζήτημα των παράνομων αποδεικτικών μέσων δεν είναι σύγχρονο αλλά απασχολεί εδώ και αρκετά χρόνια τόσο τη θεωρία όσο και τη νομολογία. Πρόκειται για ένα πολυδιάστατο ζήτημα δημοσίου δικαίου που μέσω των αποδεικτικών απαγορεύσεων αποσκοπεί στην ουσιαδέστερη προστασία των θεμελιωδών δικαιωμάτων του ανθρώπου. Η συγκεκριμένη μελέτη ασχολείται με την απόκτηση των παράνομων αποδεικτικών μέσων καθώς και με την περαιτέρω αξιοποίηση αυτών στην ποινική και την πολιτική δίκη. Στόχος είναι η έκδοση μιας δικαστικής απόφασης που θ' απονέμει δικαιοσύνη χωρίς να παραγνωρίζει την αλήθεια αλλά και που παράλληλα δε θα οδηγεί σε προσβολή θεμελιωδών αξιών.

Summary : “ Illegal means of proof and ascertainment of felonies”

The issue of illegal means of proof is not something new. Both the theory and the jurisprudence have been “working on” it for several years. It is a full-dimensional subject of public law that aims at the best protection of fundamental human rights through the probative prohibitions. The subject that occupies this study is the collection of illegal means of proof as well as their further utilization during the penal and civil trial. The main aim is a jury’s judgement that will be able to dispense justice by not ignoring the truth and by respecting fundamental values at the same time.

ΛΗΜΜΑΤΑ

παράνομα αποδεικτικά μέσα, συλλογή, αξιοποίηση, απαγόρευση, ποινική δίκη, πολιτική δίκη.

Key words

illegal means of proof, collection, utilization, prohibition, penal trial, civil trial.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

1. Βιβλιογραφία

- **Ανδρουλάκης Ν.**, Θεμελιώδεις έννοιες της ποινικής δίκης, β΄ έκδοση, εκδ. Σάκκουλα , 1994 Αθήνα
- **Βαβουγιού Α., Παπαγεωργίου Σ., Παυλάκου Δ., Τοπάλη Κ.**, Εισαγωγή στο δίκαιο και τους πολιτικούς θεσμούς, έκδοση ΣΤ΄, ΟΕΔΒ, 2005 Αθήνα
- **Δαγτόγλου Δ.Π.** , Ατομικά δικαιώματα Α΄, 2^η έκδοση, 2005 Αθήνα
- **Δαλακούρας Θεοχάρης**, Απαγορευμένα αποδεικτικά μέσα : Δογματικές βάσεις για τη θεμελίωση των αποδεικτικών απαγορεύσεων στην ποινική δίκη, Ποιν Χρ ΜΣΤ΄ (1996), 321 επ
- **Δημητρόπουλος Ανδρέας**, Συνταγματικά δικαιώματα - Γενικό Μέρος, 2005 Αθήνα
- **Δημητρόπουλος Ανδρέας**, Παραδόσεις Συνταγματικού Δικαίου, τομ III, ημ. Β΄, 2005 Αθήνα
- **Δημητρόπουλος Ανδρέας**, Τα αμυντικά δικαιώματα του ανθρώπου και η μεταβολή της έννομης τάξης, 1981 Αθήνα
- **Ηλιοπούλου – Στράγγα Τζ.**, Χρήση παρανόμως κτηθέντων αποδεικτικών μέσων και δικαίωμα υπεράσπισης του κατηγορουμένου, 2003 Αθήνα
- **Καΐσης Αθανάσιος**, Παράνομα αποδεικτικά μέσα, 1986 Θεσσαλονίκη
- **Καλαβρός Κων/νος**, Η μαγνητοταινία στην πολιτική δίκη, 1991 Αθήνα - Κομοτηνή
- **Καμίνης Γεώργιος**, Παράνομα αποδεικτικά μέσα και συνταγματική κατοχύρωση των ατομικών δικαιωμάτων – Οι αποδεικτικές απαγορεύσεις στην ποινική και πολιτική δίκη, 1998 Αθήνα - Κομοτηνή
- **Μάνεσης Αριστόβουλος**, Συνταγματικά δικαιώματα α΄ (ατομικές ελευθερίες), έκδοση 4^η, 1982 Θεσσαλονίκη
- **Ρούκουνας Εμμανουήλ**, Διεθνής προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, 1995 Αθήνα
- **Σπινέλης Διονύσιος**, Αποδεικτικές απαγορεύσεις στην ποινική δίκη, Ποιν.Χρ. 36, 865επ
- **Τσακυράκης Σπυρίδων**, Το απόρρητο της επικοινωνίας. Απόλυτο απαραβίαστο ή ευχή της έννομης τάξης; ΝοΒ 1993

2. Νομοθεσία

- ν. 1729/1987 : « Καταπολέμηση της διάδοσης των ναρκωτικών, προστασία των νέων και άλλες διατάξεις »
- ν. 2225/1994 : « Για την προστασία της ελευθερίας της ανταπόκρισης και επικοινωνίας και άλλες διατάξεις ».
- ν. 2408/1996 : « Τροποποίηση διατάξεων του Ποινικού Κώδικα, του Κώδικα Ποινικής Δικονομίας, του Κώδικα Βασικών Κανόνων για τη Μεταχείριση των Κρατουμένων και άλλες διατάξεις ».
- ν. 3090/2002 : « Σύσταση Σώματος Επιθεώρησης και Ελέγχου των Καταστημάτων Κράτησης και άλλες διατάξεις »
- π.δ. 47/2005 : « Διαδικασίες καθώς και τεχνικές και οργανωτικές εγγυήσεις για την άρση του απορρήτου των επικοινωνιών και για τη διασφάλισή του ».

3. Νομολογία

ΑΠ (Τμ. Ε') , 717 / 1984 , ΠοινΧρ 1984, σ. 1030

Χρήση μαγνητοταινίας προς έλεγχο της αξιοπιστίας μάρτυρα κατηγορίας. Κατά την απόφαση αυτή δεν παραβιάζει το απόρρητο η χρήση μαγνητοταινίας για τον έλεγχο αξιοπιστίας μάρτυρα. Είναι θεμιτή γιατί αποβλέπει στην υπεράσπισή του η χρήση από κατηγορούμενο μαγνητοταινίας που αποτυπώνει συνομιλία άλλων.

ΑΠ (Τμ. Γ') , 381 / 1987 ΑΠ , ΝοΒ 1988, σ. 563 – υπόθεση φαρμακοποιού

Στην υπόθεση αυτή ο σύζυγος είχε παγιδεύσει το τηλέφωνο της συζυγικής οικίας και του φαρμακείου της συζύγου του και κατέγραψε ερωτικές συνομιλίες. Το Εφετείο δε δέχθηκε τη μαγνητοταινία ως νόμιμο αποδεικτικό μέσο, επικαλούμενο τη σχετική συνταγματική διάταξη. Ο ΑΠ έκρινε ότι η συνταγματική διάταξη δεν αναφέρεται στην προστασία έναντι ιδιωτών και εφήρμοσε το άρθρο 57 του ΑΚ. Σύμφωνα με την απόφαση ο καθένας από τους συζύγους έχει εξουσία στην προσωπικότητα του άλλου, όπως αυτή απορρέει από την αμοιβαία υποχρέωση των συζύγων για κοινωνία του βίου και τήρηση της συζυγικής πίστης κατά τα άρθρα 1386 επ ΑΚ.